

Sosiaali- ja terveysministeriö

VN/22132/2020

AI FI 2/2021
21.1.2021

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AMNESTY INTERNATIONAL SUOMEN OSASTO
Hietaniemenkatu 7 A
00100 Helsinki
P: 050 465 5490
E: amnesty@amnesty.fi

W: www.amnesty.fi

Amnesty International Suomen osaston lausunto valtioneuvoston tasa-arvopoliittisen selonteon valmisteluun (lausuntopyyntö VN/22132/2020)

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on yli 7 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa muun muassa naiseen kohdistuvan väkivallan poistamiseksi ja pakolaisten oikeuksien vahvistamiseksi.

Tulevaisuuden tasa-arvokysymykset

- 1. Millaisia tulevaisuutta ennakoivia tasa-arvokysymyksiä tai ongelmia mielestänne pitäisi selonteossa painottaa? Tarkasteltava aika on nykyhetkestä vuoteen 2030. Mainitkaa ja perustelkaa enintään viisi selkeää kysymystä.**

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta antaa näkemyksensä valtioneuvoston tasa-arvopoliittisen selonteon valmistelusta.

Maailmassa, jossa ihmisoikeuksia ja ihmisoikeusjärjestelmää kyseenalaistetaan voimakkaasti, on tärkeä edistää ihmisoikeuksia monipuolisesti ja tuoda esille niiden merkitystä kaikille sukupuolille. Eri politiikkaohjelmissa on usein päällekkäisyyttä — joka kertoo tiettyjen kysymysten läpileikkaavuuden tunnistamisesta ja eri toimijoiden välisestä hyödyllisestä dialogista — mutta painotuksesta riippumatta kaikissa poliittisissa linjauksissa tulee olla selkeä ihmisoikeusperustaisuus selkäranganana.

Valtioneuvoston ihmisoikeusselontekoa varten kokosimme mielestämme keskeisiä kehityskohteita ja teemoja. Tasa-arvopoliittista selontekoa varten tarkastelemme teemoja sukupuolten tasa-arvon kannalta. Lausunnossamme keskitymme keskeisten tasa-arvokysymysten identifioimiseen ja tavoitteiden asettamiseen. Koronapandemiaa emme ole nostaneet omaksi painopistealueekseen. Pandemia on otettava jokaisessa painopistealueessa huomioon ja arvioitava sen sukupuolipoliittiset tasa-arvoaikutukset. Kaikkiin esittämiimme painopistealueisiin sisältyy vaatimus siitä, että intersektionaalinen analyysi on tasa-arvopoliittikan ytimessä.

Amnesty toivoo tiiviin yhteistyön kansalaisjärjestöjen kanssa jatkuvan selontekoprosessissa myös tästä eteenpäin. Toivomme selonteosta kattavaa, mutta konkreettista linjapaperia, joka ohjaa niin Suomen kansallista kuin kansainvälistäkin tasa-arvopoliittikkaa.

Amnestyn Suomen osaston näkemys on, että selonteossa tulee painottaa viittä keskeistä ihmisoikeuskysymystä, joihin vastaaminen vahvistaa tasa-arvopolitiikan ihmisoikeusperustaisuutta nyt ja tulevaisuudessa.

Painopistealue: Naisiin kohdistuva väkivalta tasa-arvo- ja ihmisoikeuskysymyksenä.

Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä ja vaikutuksia on tutkittu vuosikymmeniä. Tulokset kertovat, että väkivalta koskettaa naisia kaikissa ikä- ja kieliryhmissä sekä sosioekonomisissa luokissa. Vakavimmin väkivalta vaurioittaa niiden naisten elämää, jotka kokevat moniperusteista syrjintää. Tiedämme, että eurooppalaisessa vertailussa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy Suomessa useammin kuin suurimmassa osassa EU-maita. Digitaalinen väkivalta ja verkkoväkivalta vaikuttavat naisten elämään niin verkkoympäristössä kuin sen ulkopuolella. Väkivallan pelko kaventaa elämänpiiriä ja loukkaa sanan- ja mielipiteen vapautta. Väkivallan seuraukset ovat inhimillisesti ja yhteiskunnallisesti tuhoisat. Naisiin kohdistuva väkivalta on merkittävä tasa-arvon toteutumisen este.

Sinnikkään kampanjoinnin, järjestö- ja viranomaisyhteistyön, tutkimuksen ja kansalaisvaikuttamisen tuloksena tietoisuus naisiin kohdistuvan väkivallan laajuudesta on parantunut merkittävästi vuosikymmenen takaiseen tilanteeseen verrattuna. Myös eri ihmisoikeuselimiltä saadut suositukset vuosien saatossa ovat vaikuttaneet sekä lainsäädäntöömme että torjuntapolitiikkaamme. Tämä on oikeasuuntainen kehitys — ja tätä kehitystä on edelleen voimakkaasti edistettävä, jotta kyseisen ihmisoikeusloukkauksen poistamiseen vaadittavat toimenpiteet ovat riittäviä.

Suomessa on voimassa tällä hetkellä useita politiikkaohjelmia, joiden sisältämillä toimenpiteillä on tavoitteena vähentää, torjua ja lopulta poistaa tyypillisesti naisiin kohdistuva väkivalta. Jotkut kyseisistä ohjelmista keskittyvät Istanbulin sopimuksen toimeenpanoon, naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaan tai kriisinhallintaan. Toisten ohjelmien fokuksessa on spesifi väkivaltailmiö. Jotkut toimenpidetekonaisuudet sisältyvät toisiin ohjelmiin. Viime vuosina on julkaistu viranomais selvityksiä ja -tutkimuksia eri naisryhmiin, rakenteisiin, valtakunnallisiin, alueellisiin ja paikallisiin palveluihin liittyen. Perusteilla on myös uusi rakenne, riippumaton naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävä¹.

Kaiken edellämainitun valossa: Mitä lisäarvoa tuo se, että tasa-arvopoliittiseen selontekoon valitaan painopisteeksi naisiin kohdistuva väkivalta, sen ehkäisy ja poistaminen?

Yksi perustelu on se, että Suomeen tarvitaan pitkäjänteiseen, naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiseen työhön työkalu, joka asettaa tavoitteita yli hallituskausien. Naisiin kohdistuva väkivalta on ihmisoikeusloukkaus, jonka kitkeminen vaatii pitkäjänteisyyttä ja riittävää resurssointia. Monet nyt voimassa olevat ohjelmat päättyvät Marinin hallituskauden päättyessä. On välttämätöntä, että tämän ihmisoikeus- ja tasa-arvokysymyksen ratkaisemisen tukena on selonteko, joka ohjaa myös tulevien hallitusten työtä. Tasa-arvopoliittinen selonteko ylittää hallituskaudet.

Toinen perustelu on naisiin kohdistuvan väkivallan haitallinen vaikutus sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseen. Olipa kyse rakenteellisesta syrjinnästä, jota on esimerkiksi systemaattinen aliresurssointi ja kolmannen sektorin rahoitusmekanismin lyhytjänteisyys, tai vähemmistöryhmiin kuuluvien naisten tarpeiden sivuuttaminen niin peruspalveluissa kuin muissa tukipalveluissa², tai

¹ Amnestyn Suomen osasto teki aloitteen raportoijan tehtävän perustamisesta keväällä 2018. Saman vuoden lopussa julkaistussa hallitusohjelmavaatimuksissamme raportoijan tehtävän perustaminen oli keskeinen vaatimuksemme <https://www.amnesty.fi/amnesty-international-suomen-osaston-ehdotukset-hallitusohjelmakirjauksiksi/>

² Amnestyn kuntatutkimuksen vuonna 2016 kerätyn aineiston mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan erityisten riski-ryhmien asema suhteessa väkivaltatyön palveluihin on erittäin heikko koko maassa. Ymmärrys siitä, miten ja milloin yksilön kuuluminen yhteen tai useampaan erityisen riskin ryhmään vaikuttaa väkivaltatilanteeseen, on vähäistä. Erityisesti vammaiset naiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, turvapaikanhakijainai-set sekä heikosti suomea puhuvat naiset ovat vaarassa jäädä heille soveltuvien

epätasa-arvo palveluiden saavutettavuudessa, ovat väkivallan seuraukset vakavat ja estävät tasa-arvon toteutumisen lukuisten eri oikeuksien alueella. Näitä ovat esimerkiksi oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen, turvallisuuteen ja yksityisyyteen, oikeusturvaan ja osallisuuteen. Tasa-arvoselonteossa on otettava käyttöön intersektionaalinen analyysi arvioitaessa väkivallan seurausten haavoittavuutta ja kokonaisseurauksia.

Kolmas perustelu liittyy toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin sekä niiden ennakoitavissa oleviin vaikutuksiin sukupuolten tasa-arvoon. Covid 19 -pandemia, teknologisen kehityksen mukanaan tuomat muutokset ja esimerkiksi koulutukseen ja kasvatukseen liittyvät progressiivisen ihmisoikeuskasvatuksen vaateet. Koronapandemian seurausten ymmärtäminen vaatii laajaa analyysia siitä, miten kriisi vaikutti sukupuolten tasa-arvoon. Digitaalinen ja verkkoväkivalta on muuttanut käsitystämme siitä, mitä nainiin kohdistuva väkivalta on: väkivalta ei rajaudu yksityisen sfääriin vaan on läsnä sekä puolijulkisissa että julkisissa tiloissa. Tulevaisuudessa on pohdittava, millaiset keinot torjuvat väkivaltaa mutteivat kavenna väkivaltaa kokeneiden osallisuutta ja vapautta — myöskään sananvapautta. Koulutuksen kontekstissa nainiin ja feminiinisyyteen kohdistuvan väkivallan juurisyyden kitkemiseen tarvitaan myös johdonmukaista ihmisoikeuskasvatusta. Tulevaisuudessa kasvatuksellisissa sisällöissä on vahvistettava suostumuskulttuuria. Tämä edesauttaa tehokkaasti tasa-arvoa sekä sukupuolten välillä että kesken. Tasa-arvoselonteon linjaus tulevista muutoksista on pidettävä sisällään toimenpiteitä, joilla ehkäistään väkivaltaa.

Painopistealue: Sukupuolen moninaisuuden liittyvät ihmisoikeus- ja tasa-arvo-kysymykset

Sukupuolen moninaisuuden tasa-arvo-olot ovat laajat. Tarkastelukulmasta riippuen tasa-arvo-ongelman voi paikantaa lainsäädännön karkeisiin puutteisiin, valtion riittämättömiin toimiin syrjinnän torjumiseksi, sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten tarpeitten sivuuttamiseen turvapaikkaprosessissa tai riittämättömään tiedonkeruuseen kansallisissa tiedonkeruukäytännöissä. Euroopan perusoikeusviraston HLBTI-kysely (2020)³ osoittaa, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kokevat muita vastaajaryhmiä useammin syrjintää eri elämänalueilla. Tulokset Suomen osalta ovat huolestuttavat: häirinnän ja väkivallan suhteen luvut ovat korkeat. Tapauksista myös ilmoitetaan viranomaisille äärimmäisen harvoin. Suomessa moniperustaiseen syrjintään tai viharikoksiin (ml. vihapuhe) puuttumiseen tarvitaan merkittävästi lisää keinoja ja välineitä.

Kouluterveyskyselyn (2019) tulosten mukaan sateenkaarinuoret kokevat ikätovereita heikommaksi esimerkiksi hyvinvointinsa ja osallisuuden kokemuksensa, terveydentilansa, seksuaaliterveytensä ja kouluhyvinvointinsa. Koulujärjestelmän — opetuksen, opetusmateriaalin ja koulujen tasa-arvosuunnittelun — kehittäminen sukupuoleltaan ei-binääristen nuorten hyvinvointia ja tasa-arvoista kohtelua tukeväksi on ensiarvoisen tärkeää.

Häirintä ja väkivaltakokemukset eivät rajaudu vain kouluympäristöön. Kyselyn mukaan fyysistä väkivaltaa kotonaan oli kohdannut 19 % sukupuolivähemmistönuorista. Nuoret ovat vaarassa jäädä kokemustensa kanssa yksin. Väkivallan tuki- ja neuvontapalveluissa ei nykyisellään huomioida riittävästi sukupuolen moninaisuutta eikä ole tarjolla riittävästi erityispalveluja sukupuolivähemmistöihin kuuluville väkivallan uhreille. Sukupuoliristiriidan hoitokäytänteisiin liittyy tasa-arvonäkökuolemasta useita ongelmia: resurssien riittämättömyys, määrällisesti liian vähän hoitoyksiköitä, transidentiteettien patologisointi. Asiantuntijajärjestöjen mukaan Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston (PALKO) suositukset eivät vastaa kansainvälisiä hoitosuosituksia.

palvelujen ulkopuolelle. Erytisten riskiryhmien huomioiminen kytkeytyy myös kansainvälisiin velvoitteisiin, jotka eivät nyt toteudu. Kuntatutkimuksen johtopäätöksistä ja linkki itse tutkimukseen: <https://www.amnesty.fi/kuntapaattajien-tiedoissa-nainiin-kohdistuvasta-vakivallasta-vakavia-puutteita/>

³ <https://oikeusministerio.fi/-/eu-n-perusoikeusvirasto-fra-julkaisi-hlbt-kyselyn-raportin>

Translain kokonaisuudistusta on valmisteltu pitkään. Työryhmämietinnöt, järjestöjen kannanotot ja vetoamukset ovat kirittäneet prosessia. Uudistus mainitaan hallitusohjelmassa, mutta STM:n työryhmän jätettyä raporttinsa⁴ helmikuussa 2020 ei lainsäädäntöprosessi ole liikahtanut eteenpäin. Sukupuolen juridista vahvistamista koskevan lainsäädännön uudistaminen (myös alle 18-vuotiaiden ja ei-binääristen ihmisten huomioiminen uudistuksen yhteydessä) on toivottavasti jo toteutunut selonteon julkistamisen aikaan. Intersukupuolisten lasten kehollista koskemattomuutta suojeleva lainsäädäntö on yhtä lailla kiireellisesti toteutettava. Oletettavasti henkilötunnusuudistus etenee ennen edellä mainittuja. Huolimatta siitä, mikä on kyseisten lainsäädäntöhankkeiden tilanne selonteon valmistuessa, on näiden uudistusten mukanaan tuomat tasa-arvo-olollisuudet huomioitava selonteon suunnittelussa.

Sukupuolen moninaisuus on ajankohtainen, mutta myös tulevaisuuden tasa-arvokysymys. Kaksijakoinen sukupuolikäsitys on ihmisoikeusnäkökulmasta vanhentunut. Yhä useammat ihmiset tunnistavat oman sukupuolensa tai sukupuolen ilmaisunsa sijoittuvan binäärisen jaottelun ulkopuolelle. Tämä nostaa esiin tarpeita sukupuolten moninaisuuden huomioon ottamiselle laajasti yhteiskunnassa.

Eri ihmisoikeuselimiltä saadut huomautukset ja suositukset Suomen translain uudistamiseksi ja intersukupuolisten lasten kehollisen koskemattomuuden varmistamiseksi ovat painava peruste sukupuolen moninaisuuden valitsemiseksi selonteon yhdeksi painopisteeksi. Kyse on sukupuolivähemmistöjen oikeudesta turvallisuuteen ja yksityisyyteen, osallisuuteen, hyvinvointiin, sivistykseen ja koulutukseen. Laajemmin sukupuolidikotomian haurastuminen haurastuttaa myös sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita, haitallisia sukupuolinormeja — progressiivinen, tasa-arvoajattelua laajentava sukupuolipolitiikka hyödyntää kaikkia, myös sukupuolienemmistöjä.

Sukupuolen moninaisuuden valinta selonteon painopisteeksi on perusteltavissa samoilla argumenteilla kuin edellinen painopistealue: tarvitaan pitkäjänteinen työkalu ohjaamaan tasa-arvopolitiikkaa yli hallituskausien. Toimintaympäristöä arvioitaessa on huomioitava tasa-arvotyön vastaisten äänien vahvistuminen niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin globaalisti (niin sanotut anti-genderistiset liikkeet). Vastustus kohdistuu hyvin vahvasti myös sateenkaari-ihmisten oikeuksiin. Tämä on merkittävä haaste tasa-arvopolitiikalle.

Painopistealue: Perusturva sukupuolten tasa-arvo- ja ihmisoikeuskysymyksenä

Suomi ei ole korottanut riittävästi perusturvaa YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean suositusten mukaisesti. Perusturvaan viime hallituskaudella tehdyt leikkaukset (indeksien jäädyttäminen ja tukien verotusten korottaminen) heikensivät perusturvan riittävyttä joidenkin ryhmien, erityisesti työttömien, osalta entisestään. Opiskelijoiden perusturvan riittävyteen vaikutti opintolainan painottuminen toimeentulossa. Vuonna 2018 Suomessa oli 856 000 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevaa ihmistä (lähes 16 prosenttia väestöstä). Nykyisellä hallituskaudella tehdyt korotukset ovat vielä hyvin maltillisia ja edelleen on useita ihmisryhmiä, esim. vanhempainpäivärahaa, työmarkkinatukea tai minimisairauspäivärahaa saavat, joiden perusturva on riittämätön. Koronaepidemian aikana yhä useampi on perusturvan varassa ja Kelaan tulleiden hakemusten perusteella vaikuttaa siltä, että erityisesti nuoret naiset ovat pudonneet toimeentulotuen varaan muita ryhmiä herkemmin.

Sosiaaliturva ja sen käyttö on monin tavoin sukupuolittunutta. Perusturvaetuuksien saajissa on selkeästi enemmän naisia.⁵ Suomalaiset perusturvaetudet ovat tasoltaan riittämättömiä⁶ ja niiden on todettu

⁴ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=STM034:00/2019>

⁵ Perusturvan riittävyden arviointiraportti 2015–2019, s. 82

⁶ Perusturvan riittävyden arviointiraportti 2015–2019

loukkaavan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia.⁷ Riittämätön perusturva linkittyy siis myös sukupuolten tasa-arvoon. Toisaalta perusturvaetuuksien saajissa korostuvat yksinasuvat miehet, jotka saavat toimeentulotukea enemmän ja pidempiä aikoja.⁸

Naisten työmarkkina-asema on yhä monin tavoin heikompi. Naisten keskimäärin 16 % alemman palkan⁹ lisäksi myös työsuhteiden laadussa on eroja ja työ, joka ei riitä kattamaan elämisen kustannuksia on yleisempää naisilla (esim. matalapalkkainen työ, osa-aikatyö, määräaikaiset työsopimukset).¹⁰ Toisaalta ennen koronapandemiaa työttömyys oli miesten keskuudessa hieman yleisempää¹¹.

Koska suomalainen työelämä on yhä kovin sukupuolittunutta, on myös pandemia iskenyt työllisyyteen sukupuolittuneesti sen viedessä töitä erityisesti palvelualoilta.¹² Naisten työttömyys, aivan erityisesti nuorten naisten¹³, on lisääntynyt merkittävästi. Tilanteen korjaaminen ja pitkäaikaisten haittojen minimointi vaatii lähitulevaisuudessa täsmätoimenpiteitä.

Horisontaalisen ja vertikaalisen segregaaation purkaminen on ollut tasa-arvo-agendalla jo pitkään. Köyhyyteen liittyvät, sukupuolten tasa-arvoon vaikuttavat poliittiset linjaukset ansaitsevat oman painopisteensä tulevassa selonteossa. Köyhyys ja köyhdyttäminen vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin, terveyteen, turvallisuuteen, osallisuuteen — vaikutus on kokonaisvaltainen.

Painopistealue: Ilmastokriisin tasa-arvo- ja ihmisoikeusvaikutukset

Ilmastokriisi on maailmanlaajuinen ihmisoikeus- ja tasa-arvokriisi, joka uhkaa lukuisien ihmisoikeuksien toteutumista, eikä kukaan ole turvassa sen vaikutuksilta. Samaan aikaan muut globaalit haasteet, kuten koronapandemia, vaikuttavat negatiivisesti naisten oikeuksien toteutumiseen ja korostavat olemassa olevia syrjiviä ja epätasa-arvoisia yhteiskunnallisia rakenteita.

Valtioilla on ihmisoikeussopimukseen perustuva velvollisuus ryhtyä kiireellisesti niin itsenäisesti kuin kansainvälisessä yhteistyössä tehokkaisiin toimiin ilmastonmuutoksen torjumiseksi ja siihen sopeutumiseksi. Tämä velvollisuus on tunnustettu jo lukuisissa oikeudellisissa tulkinnoissa, kuten Alankomaiden korkeimman oikeuden vuonna 2019 tekemässä ns. Urgenda-päätöksessä, jossa se sovelsi Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikloja 2 ja 8.

Ilmaston lämpeneminen vaikuttaa suhteettomasti marginalisoidussa asemassa tai syrjinnän vaarassa oleviin ihmisiin, kuten naisiin ja tyttöihin, alkuperäiskansoihin sekä nuoriin ja lapsiin. Ilmastonmuutoksen vaikutuksesta yhä useammat alueet maapallolla muuttuvat elinkelvottomiksi, mikä lisää muuttoliikettä. Ilmastonmuutoksen vaikutukset onkin tunnustettu YK:n ihmisoikeuskomiteassa mahdolliseksi turvapaikkaperusteeksi. Erityisessä vaarassa ovat myös ilmaston ja ympäristön puolesta toimivat ihmisoikeuspuolustajat, jotka kohtaavat monenlaista ahdistelua työnsä vuoksi.

⁷ No. 88/2012 Finnish Society of Social Rights v. Finland, No. 108/2014 Finnish Society of Social Rights v. Finland, UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. 2014. Concluding observations on the sixth periodic report of Finland. E/C.12/FIN/CO/6.

⁸ <https://thl.fi/fi/-/yksin-asuvat-miehet-saavat-yleisimmin-toimeentulotukea>

⁹ <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/tyo-ja-toimeentulo/sukupuolten-palkkaero>

¹⁰ <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/tyo-ja-toimeentulo/tyollisyys-ja-tyosuhteet-sukupuolittain>

¹¹ *ibid.*

¹² <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2020/koronakriisin-tyollisyysvaikutuksia-on-tarkasteltava-sukupuolen-mukaan-talla-kertaa-iskut-osuivat-erityisesti-naisiin/>

¹³ Esimerkiksi tuoreta dataa Helsingistä: <https://www.hel.fi/uutiset/fi/kaupunginkanslia/korona-sai-alle-30-vuotiaiden-helsinkilaisten-tyottomyyden-rajuun-kasvuun>

Ilmastokriisin valinta painopistealueeksi tasa-arvopoliittisessa selonteossa on tärkeä siksi, että ilmastokriisin tasa-arvoaikutuksista ei riittävästi puhuta. Tulevaisuudessa ne tulevat vaikuttamaan myös sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen eri alueilla entistä enemmän. Ilmastokriisi on tulevaisuudessa huomioitava kaikessa poliittisessa työssä, niin sisä- kuin ulkopoliitikassa, talous- ja sosiaalipoliitikassa, ihmisoikeus- ja tasa-arvopoliitikassa.

Painopistealue: Ylirajainen yhteistyö tasa-arvon edistämiseksi

Suomi on profiloitunut monissa tasa-arvokysymyksissä edistykselliseksi toimijaksi, esimerkkinä YK:n päätöslauselman 1325¹⁴ toteuttamiseksi tehtävätyö, työ seksuaali- ja lisääntymisterveystoimien edistämiseksi ja ihmisoikeuksia puolustavien naisten oikeuksien suojelijana. Suomen on jatkettava tasa-arvopoliittisesti merkittävää kehitysyhteistyötä ja muuta ylirajaista yhteistyötä pitkäjänteisesti: selonteon painopisteenä ylirajainen yhteistyö on perusteltua jo yksinomaan sillä, että tässä mainitut tasa-arvo-kysymykset ovat itsessään ylirajaisia. (Lisäperustelut ks. kysymys 3: Suomen tasa-arvopoliittiset tavoitteet koskien Euroopan unionia ja kansainvälistä toimintaympäristöä.)

Tasa-arvopoliittiset tavoitteet

- 2. Mitkä mielestänne pitäisi olla Suomen kansalliset pitkän ajan tasa-arvopoliittiset tavoitteet, jotka toteutuessaan veisivät Suomea tasa-arvoisemmaksi yhteiskunnaksi? Huomioikaa, että kysymys on tavoitteista, ei välineistä tai toimenpiteistä. Tarkasteltava aika on nykyhetkestä vuoteen 2030. Mainitkaa enintään viisi konkreettista, selkeää ja seurattavissa olevaa tavoitetta.**

Painopistealue: Naisiin kohdistuva väkivalta

Tavoite: Suomi on Euroopan turvallisin maa naisille vuonna 2030. Indikaattorit: parisuhdeväkivallan seurauksena kuolleiden naisten määrässä nähdään inhimillisesti ja tilastollisesti merkittävää laskua. Uhritutkimukset ja kansalliset tilastot kertovat koetun väkivallan ja väkivallan pelon merkittävästä vähenemisestä. Naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvien ilmiöiden kirjo tunnetaan. Lainsäädäntömme on ihmisoikeusperustainen.

Painopistealue: Sukupuolen moninaisuus

Tavoite: Suomi on sukupuoli- ja siihen liittyvältä ihmisoikeuspolitiikaltaan progressiivinen, maailmanlaajuisesti tunnustettu edelläkävijä. Sukupuolen moninaisuus tunnustetaan ja tunnustetaan yhteiskunnan eri rakenteissa: lainsäädännössä, terveydenhuollossa, koulujärjestelmässä (jne). Transtaustaisten, intersukupuolisten ja muunsukupuolisten yksilölliset tarpeet eri elämänvaiheissa tunnustetaan ja niihin vastataan parhaalla mahdollisella tavalla. Lainsäädäntömme on ihmisoikeusperustainen.

Painopistealue: Perusturva

Tavoite: Suomi korottaa perusturvaa YK:n TSS-komitean ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean suositusten mukaisesti. Suomi torjuu köyhyyden sukupuolittuneisuutta myös purkamalla työelämän horisontaalista ja vertikaalista segregatiota.

¹⁴ YK:n turvallisuusneuvoston 1325 päätöslauselman tavoitteena on suojata naisia ja tyttöjä aseellisissa selkkauksissa ja konflikteissa. Käänteentekevää dokumentissa on se, ettei naisia ja tyttöjä nähdä pelkästään uhreina vaan myös aktiivisina toimijoina, joilla on oikeus osallistua rauhanrakennukseen ja konfliktien ehkäisyyn. Päätöslauselma 1325 ja sitä tukevat yhdeksän muuta naista, rauha ja turvallisuus -aiheista päätöslauselmaa pohjautuvat jo aikaisemmin hyväksytyihin YK-asiakirjoihin, kuten vuonna 1979 YK:n yleiskokouksen hyväksymään naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen eli CEDAW-sopimukseen ja vuonna 1995 hyväksytyyn Pekingin toimintaohjelmaan.

Painopistealue: Ilmastokriisi

Tavoite: Suomi torjuu ilmastokriisiä tehokkaasti sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Ihmisoikeus- ja sukupuolivaikutusten arviointi on systemaattisesti sisällytetty ilmastokriisin torjuntaan liittyviin toimenpiteisiin, oli kyse sitten lainsäädännöstä tai ilmastohaitallisen elinkeinon lopettamiseen liittyvään siirtymään. Ilmastovaikutusten arviointi kytketään ylitajaisessa yhteistyössä myös tasa-arvopoliittikkaan.

Painopistealue: Ylitajainen yhteistyö tasa-arvon edistämiseksi

Tavoite: ks. kohta 3.

3. Mitkä mielestänne pitäisi olla Suomen tasa-arvopoliittiset tavoitteet koskien Euroopan unionia ja kansainvälistä toimintaympäristöä? Täsmäntäkää ja perustelkaa, mikäli mahdollista.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka: tasa-arvopoliittinen tavoite

Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa sukupuolinäkökulma otetaan läpäisevästi huomioon. Tuleva, kunnianhimoinen ja riittävästi resursoitu neljäs kansallinen 1325-toimintaohjelma nivoutuu entistä kiinteämmin osaksi ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. 1325-työtä tehdään kiinteästi yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa.

Perustelu: Vaikka tasa-arvon, mukaan lukien sukupuolten välisen tasa-arvon, edistämisen todetaan olevan keskeistä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan arvopohjassa, ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon sukupuolinäkökulma on valitettavan ohut ja konkretisoituu vain pistemäisesti. Tämä on ristiriidassa muun muassa sen kanssa, että Suomi on tehnyt pitkäjänteistä työtä naisten ja tyttöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämiseksi ja nostanut vahvasti esille naisia, rauhaa ja turvallisuutta koskevan YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaperheen 1325 toimeenpanoa kansainvälisillä foorumeilla. 1325-kansalaisjärjestöverkoston resurssointi on ollut riittämätöntä — tasa-arvoselonteossa tähän vaaditaan muutosta.

Seksuaali- ja lisääntymisoikeudet: tasa-arvopoliittinen tavoite

Suomen vahvalla tuella seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeudet tunnustetaan ihmisoikeutena ja keskeisenä tasa-arvokysymyksenä kansainvälisen yhteisön piirissä. Oikeuksien toteutumista vahvistetaan kaikkialla.

Perustelu: Naisten ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vastustus on viime vuosina voimistunut niin globaalisti kuin Euroopassa, mikä näkyy esimerkiksi joidenkin EU-jäsenvaltioiden aktiivisena toimintana naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan vastaista Istanbulin sopimusta vastaan. Suomen on puolustettava seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksia kaikessa ylitajaisessa yhteistyössä. Näiden oikeuksien rajaaminen ja/tai loukkaaminen heikentää kaikkien ihmisoikeuksien toteutumista. Niiden vahvistaminen on keskeinen elementti sukupuolten tasa-arvon saavuttamisessa.

Ilmastopoliittinen tavoite ylitajaisessa yhteistyössä

Suomi edistää ymmärrystä ihmisoikeuksien ja ilmastomuutoksen sekä muiden ympäristökysymysten yhteydestä sukupuolten tasa-arvoon ja toimii aktiivisesti ilmastomuutoksen torjumiseksi niin EU-tasolla kuin kansainvälisillä foorumeilla. (Perustelut painopistealueita koskevassa vastauksessamme)

Agenda 2030: tasa-arvopoliittinen tavoite

Kehitysyhteistyöllä vahvistetaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja edistetään naisten, tyttöjen ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asemaa omien yhteisöjensä piirissä. Kehitysyhteistyön määrärahat korotetaan 0,7/BKT-osuuteen.

Perustelu: Agenda 2030:n keskiössä on köyhyyden poistaminen ja ”leave no one behind” -periaate. Toistuvista sitoumuksista huolimatta Suomi ei ole nostanut kehitysyhteistyön määrärahoja 0,7

prosentin bruttokansantulo-osuuteen, vaan osuus on ollut viime vuosina 0,4 prosentin molemmin puolin. Viime hallituskaudella Suomi leikkasi noin 40 prosenttia kehitysyhteistyön määrärahoista. Ihmisoikeusperustainen kehitysyhteistyö edellyttää ihmisoikeusvaikutusten tarkkaa arviointia ja seurantaa kaikkien instrumenttien osalta, myös kehitysyhteistyön finanssisijoitusten osalta. Monissa kehitysyhteistyörahoituksen piirissä olevissa maissa on kansalaisyhteiskunnan ja ihmisoikeuspuolustajien tila toimia kapeutunut viime vuosina. Kehitysyhteistyön ei tule entisestään vahvistaa olemassa olevaa epätasa-arvoa ja eriarvoisuutta, vaan aktiivisesti edistää haavoittuviin ryhmiin kuuluvien asemaa omien yhteisöjensä piirissä.

Ihmisoikeuspuolustajanaiset: tasa-arvopoliittinen tavoite

Ihmisoikeuspuolustajien — erityisesti naisten ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien — mahdollisuudet toimia paranevat kaikkialla maailmassa. EU laatii viestintästrategian ihmisoikeuspuolustajien tukemiseksi. EU myös tehostaa vastanarratiivien tuottamista ja jakamista ympäristöissä, joissa ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuu järjestelmällistä leimaamista. EU suojaa ihmisoikeuspuolustajia vihapuheelta ja häirinnältä verkossa, ja estää digitaalisen valvonnan, jolla pyritään saamaan tietoa ihmisoikeuspuolustajien toiminnasta.

Perustelu: Ihmisoikeuspuolustajat ympäri maailmaa ovat jatkuvien, intensiivisten ja hälyttävän laajojen hyökkäysten kohteena. Ihmisoikeuspuolustajat, jotka ovat naisia tai kuuluvat sukupuolivähemmistöihin, kohtaavat häirintää sekä yksityisten että valtiollisten toimijoiden taholta¹⁵. EU ja sen jäsenvaltiot ovat hyvässä asemassa suojellakseen ihmisoikeuspuolustajia ja edistääkseen heidän mahdollisuuksiaan tehdä työtään. EU:lla on käytettävissään monia tähän tarkoitukseen sopivia työkaluja, kuten ihmisoikeuspuolustajia koskevat suuntaviivat, joiden toimeenpanossa on kuitenkin paljon kehitettävää. Sama koskee myös Suomea, jolla on jo olemassa omat ohjeet ihmisoikeuspuolustajasuuntaviivojen toimeenpanosta Suomen ulkoasiainhallinnossa. Ulkoministeriön vuonna 2017 teettämä arviointi Suomen ihmisoikeuspuolustajaohjeistuksen toteutuksesta ja sen suositukset antavat hyvän lähtökohdan toiminnan kehittämiseksi¹⁶.

Suomella on erinomaiset edellytykset edistää ihmisoikeuspuolustajanaisten tukea ja suojelua niin kansainvälisesti, EU:ssa kuin kahdenvälisissä suhteissaan. Ihmisoikeuspuolustajien sanan- ja mielipiteenvapauden suojeleminen ja edistäminen sekä ylipäättään toiminnan mahdollisuuksien varmistaminen on tehokasta tasa-arvopoliitikkaa.

Sukupuolten oikeudellinen asema

- 4. Lainsäädäntö on yksi merkittävä sukupuolten tasa-arvopoliitiikan väline. Miten lainsäädäntöä tai yksilön oikeussuojaa pitäisi mielestänne kehittää sukupuolten tasa-arvon lisäämiseksi? Huomatkaa, että kysymys ei koske ainoastaan tasa-arvolakia.**

¹⁵ Lisätietoja ihmisoikeuspuolustajanaisten kohtaamasta häirinnästä ja heidän tukemisestaan löytyy kysymyksestä 9 ja seminaariraportista *Supporting women, protecting rights*: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/amnesty-fi/2020/05/06105303/WHRD-Report-Supporting-women-protecting-rights-May-2020.pdf> .

¹⁶ Amnesty Internationalin raportissa *Defending defenders? An Assessment of EU Action on Human Rights Defenders* (<https://www.amnesty.eu/human-rights-defenders/>) arvioidaan EU:n ja sen jäsenmaiden ihmisoikeuspuolustajien tukemiseksi tekemien sitoumusten, erityisesti EU:n ihmisoikeuspuolustajia koskevien suuntaviivojen toteutumista.

Laajaa lainsäädännön ajantasaisuutta koskeva arviointia ei ole lausunnon puitteissa mahdollista tehdä. Oheen on nostettu muutamia havaintoja liittyen ehdottamiimme painospisteisiin, joita tulemme syventämään selonteon jatkoystön yhteydessä.

Naisiin kohdistuva väkivalta

Suomessa oikeusturvan toteutumisessa on haasteita muun muassa väkivaltaa kokeneiden naisten kohdalla.

Tällä hetkellä on useita lupaavia lainsäädäntöhankkeita käynnissä, jotka saattavat voimaan astuessaan parhaimmillaan parantaa tyypillisesti naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien oikeussuojaa. Esimerkiksi lähestymiskieltoon, laittoman uhkauksen syyteoikeuden muutokseen, pakkoavioliiton mitätöimiseen, sukupuolen lisääminen rikoksen ankaroitamisperusteeksi (tämä parantaa myös sukupuolen moninaisuuteen liittyvää oikeussuojaa) liittyvät lainsäädännön muutokset ovat oikeasuuntaisia, vaikkakin lausuntovaiheessa niissä havaittiin ihmisoikeusnäkökulmasta puutteita.

Amnesty Internationalin vuonna 2019 julkaisemassa tutkimuksessa Oikeuksien arpapeli (https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/amnesty-fi/2019/03/06061152/Oikeuksien-arpapeli_final.pdf) ilmeni, että seksuaalirikoksia koskeva lainsäädäntö ja rikosprosessin toimijoiden koulutus ovat puutteellisia. Muun muassa tästä syystä oikeuskäytäntö on vaihtelevaa ja terveydenhuollon ammattilaisten, poliisin, syyttäjien ja tuomareiden reaktiot ja päättelyketjut voivat olla uhria syyllistäviä tai raiskausmyytteihin nojautuvia. Lopputulemana voi olla, että uhrin oikeusturva jää toteutumatta. Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta pohtiva työryhmä jätti mietintönsä kesällä 2020, ja sai osakseen sekä kritiikkiä että kiitosta. Amnesty jätti työryhmän mietintöön eriävän mielipiteen¹⁷. Tällä hetkellä kyseinen lainsäädäntöuudistus on kesken.

Amnesty on toistuvasti muiden tukipalveluja tuottavien järjestöjen kanssa todennut, että lähisuhdeväkivallan ohjaaminen sovitteluun murentaa uhrin oikeusturvaa, etenkin jos sovittelua käytetään rikosprosessin vaihtoehtona. Huolimatta lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevan tutkimuksen kriittisistä havainnoista¹⁸¹⁹ sovittelua edelleen käytetään rikosprosessin rinnalla.

Myös vähemmistöryhmiä koskien lainsäädännössä on puutteita. Esimerkiksi turvapaikanhakijanaisten tai jo oleskeluluvan saaneen naisen kohdatessa esimerkiksi perheväkivaltaa, hänen saattaa olla vaikea lähteä väkivaltaisesta suhteesta pelätessään joutuvansa palautetuksi kotimaahansa. Usein perheensä kanssa Suomeen tullut nainen hakee tai on saanut oleskeluluvan miehensä perusteella. Naisen kohtaama perheväkivalta jää usein huomaamatta ja apua voi olla vaikea hakea uudessa kotimaassa tuntematta kieltä ja lainsäädäntöä. Ulkomaalaislaissa ei myöskään yksiselitteisesti perusteta perheväkivallan uhrille itsenäistä oikeutta jäädä maahan. Lakia on muutettava muun muassa tältä osin.

Rakenteisiin liittyvän lainsäädännön kehittäminen on sukupuolten tasa-arvon toteutumisen kannalta ratkaisevan tärkeää. Vuonna 2019 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö julkaisi Suvi Nipulin laatiman selvityksen Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit – Lähisuhdeväkivaltatyön hyvät käytännöt rakenteisiin²⁰. Amnesty kannattaa ehdotusta lämpimästi. Laki lähisuhdeväkivallan palveluja koskien antaa myös paikallis- ja aluetasolla toteutettaville toimenpiteille vankan selkänajan.

Sukupuolen moninaisuus

Translain kokonaisuudistus on toteutettava viipymättä. Sukupuolen juridista vahvistamista koskevan lainsäädännön uudistaminen tulee huomioida alle 18-vuotiaiden ja sukupuoleltaan ei-binääriset ihmiset.

¹⁷ Eriävän mielipiteemme sisällöstä muun muassa täällä: <https://www.amnesty.fi/uudella-seksuaalirikoslaila-parempaa-suojaa-lapsille/>

¹⁸ <https://stm.fi/-/tyoryhma-lahisuhdevakivallan-sovittelun-kaytannoille-tarvitaan-yhteiset-kriteerit>

¹⁹ <https://www.amnesty.fi/lahisuhdevakivallan-sovittelussa-vakavia-riskeja-uhrien-kannalta-jarjestot-jattivat-kannanoton-saarikolle/>

²⁰ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162012>

Henkilötunnuksista poistetaan sukupuolimerkintä, niin ettei henkilön juridinen sukupuoli tule ilmi eikä sitä ole mahdollista päätellä henkilötunnuksesta.

Väestötietojärjestelmässä otetaan käyttöön kolmas juridinen sukupuolimerkintä, joka tunnustaa ei-binäärit sukupuoli-identiteetit.

Suostumukseen perustumattomat intersukupuolisten lasten sukupuolipiirteitä muokkaavat lääketieteelliset toimenpiteet (leikkaukset, hormonihoitot) kielletään lailla. Kyseessä ovat toimenpiteet, joita pystytään lykkäämään siihen asti, että lapsi pystyy antamaan toimenpiteelle tietoon perustuvan suostumuksensa. Perustelu lakimuutokselle on selkeä: suositukset eivät ole muuttaneet tilannetta, tarvitaan erillinen laki sekä valvontaa.

Nykyinen vanhemmuuslaki altistaa sukupuolivähemmistöt syrjinnälle. Lakia olisi muutettava siten, että vanhemmuusmerkintä on sukupuolittamaton, mutta ainakin on oltava mahdollisuus korjata binääristä sukupuolimerkintää.

Tasa-arvolain nimi on päivitettävä huomioimaan kaikki sukupuolet.

Ilmastokriisi

Ilmastolakia päivitetään parhaillaan. Päivitetyssä ilmastolaissa tulee varmistaa ihmisoikeus- ja sukupuolivaikutusten arviointi.

5. Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjinnän kohteeksi joutumista sukupuolen ja jonkin muun ominaisuuden perusteella. Se voi olla myös rakenteellista. Mitkä moniperusteisen syrjinnän kysymykset mielestänne pitäisi ehdottomasti käsitellä selonteossa?

Selonteossa tulee kaikkia eri teema-alueita koskien kiinnittää huomiota moniperusteiseen syrjintään. Erityisen olennaista on kiinnittää huomiota alkuperään, vammaisuuteen, ikään ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviin moniperusteisen syrjinnän riskeihin ja toimintatarpeisiin yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi. Intersektionaalinen analyysi on asetettava kaiken tasa-arvotyön keskiöön.

Kunnioitavasti,

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja antaa:

Pia Puu Oksanen
Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija

pia.oksanen@amnesty.fi